

УДК 947.7 + 943.8] "19" + 930.1

Михайлова О.В.

ОГЛЯД ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ ЕВОЛЮЦІЇ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН У 1918-1920 РР.

Стаття присвячена огляду основних праць, що стосуються питання розвитку українсько-польських відносин 1918-1920 років. Детально розглядаються існуючі напрями в українській та польській історіографії і виділяються головні аспекти, які потребують ще ретельного дослідження.

Поява незалежної України на політичній арені Європи наприкінці ХХ століття актуалізувала тематику дослідження її місця і ролі у європейській геополітиці. Одним з аспектів цієї проблематики є вивчення українсько-польських відносин, характер яких небезпідставно визначав і визначатиме рівень стабільності у Східній Європі. За новітнього часу найвиразнішою спробою реалізації східної політики Польщі є військово-політичний союз з урядом УНР 1920 року, який міг би стати зразком такого політичного мислення, що здатне подолати ірраціональні упередження та реальні труднощі, забігаючи далеко у майбутнє. Але українсько-польські відносини доби Визвольних змагань були позначені крайнім ступенем загостреності і складності, що вилилося у непримириму збройну боротьбу за землі Східної Галичини, Волині, Поділля, Полісся, Холмщини і Підляшся. Ця війна, що велася протягом першої половини 1919 року, вкрай виснажила сили України, розосередила і до того нестійкий її провід, що спричинило остаточне оформлення різних зовнішньополітичних орієнтацій галичан і наддніпрянців. Як наслідок, Варшавський договір, не прийнятий і не підтриманий більшістю українців, не приніс бажаного результату - української державності.

Трагічні наслідки Варшавського договору для України (зрештою, як довела історія, і для Польщі) примушують замислитися, чи були вони такими вже випадковими і невідворотними, і чи існували взагалі на той час умови для втілення такого широкомасштабного політичного проекту? В більшості випадків історики, описуючи українсько-польські відносини 1918-1920 років, йдуть уторованим

шляхом нагромадження нових фактів та розставлення відповідних акцентів. Польська сторона нерідко серед причин невдалого Київського походу виділяє апатію та політичну незрілість українського народу. Часто підкреслюється гасло "За нашу і вашу свободу" та заперечується намагання підпорядкувати собі Україну з подальшим використанням її господарчих ресурсів. Українська ж сторона приписує Варшаві імперіалістичні зазіхання на українську територію та неширкість проголошеного політичного партнерства, яке було підступно зраджено підписанням перемир'я з радянською Росією.

Проблема розвитку українсько-польських відносин в 1918-1920 рр. знайшла певне відображення як в зарубіжній, так і в українській діаспорній, радянській та сучасній вітчизняній історіографії. Першими дослідниками історії української революції були діячі національно-визвольного руху. Гострі дискусії навколо її характеру, причин поразки виникли з політичної суперечки, яку вели між собою в еміграції представники так званих "урядів в екзилі" УНР і ЗУНР. Одним з аспектів цієї полеміки було питання пропольської політики Директорії УНР, доцільності і правочинності Варшавського договору. "Унерівці" доводили, що цей договір був останньою можливістю досягти державної самостійності України на тих землях, що становили її основу, центр, - на Наддніпрянщині. Галичани ж, засліплені "парафіальним провінціалізмом", нібито втратили цей шанс ще в березні 1919 року, відкинувши пропозиції місії Бартелемі через свій максималізм і впертість. Окрім того, наддніпрянці нагадували про листопадову катастрофу 1919 року,

Михайлова О.В.

безпосередньою причиною якої була угода УГА з Денікіним, що унеможливила подальшу збройну боротьбу УНР і змісила її шукати союзника в особі Польщі. Наддністрянці ж закидали УНР те, що вона ще з початку 1919 року зробила Східну Галичину предметом торгу з Польщею в обмін на свою "урізану незалежність". Галичани вважали Варшавський договір актом "підлої зради" з боку Директорії УНР, "договором ганьби", що забрав останній шанс на міжнародне визнання Східної Галичини, оскільки сама ж Україна погодилася на її передачу Польщі [1].

З правового погляду Варшавський договір критикував С.Шелухін, колишній Головний суддя УНР, який зауважував, що Петлюра "утворив договір 21.04.1920, на який ні він сам, ні Директорія прав не мали, єдиноосібно, без участі інших членів Директорії" і, врешті-решт, "договір є незаконним і недійсним для українського народу" [2]. Головна думка книги генерал-хорунжого армії УНР Ю.Тютюнника "З поляками проти Вкраїни" формулюється цитатою: "Карою для нас і нещастям для Української нації була ота польсько-українська концепція - наше вимушене полонофільство" [3]. Схожі висновки робить також і провідник УПСР Н.Григорієв у своїй праці [4]. Володимир Винниченко в роботі "Відродження нації", аналізуючи причини загибелі ЗУНР і нетривалості існування УНР, вказує на Польщу як на "антантівського жандарма і вартового пса на Сході Європи" [5]. Окремо слід відзначити книгу Олександра Доценка "Літопис української революції. Матеріали і документи до історії української революції. 1917-1923" (Львів, 1924. - Т.2. - Кн. 4-5), в якій зібрано багато матеріалу, що стосується ходу переговорів протягом 1919-1920 рр.

У своїй мемуарній праці М.Ковалевський, колишній міністр земельних справ в уряді Мартоса і Мазепи, в розділі "Перші враження з-над Висли" дає загальну характеристику політичним настроям як української дипломатичної місії у Варшаві, що перебувала там з жовтня 1919 року, так і польським урядовим колам, розкриває причини, які штовхали до укладення подібного союзу [6]. На окрему увагу заслуговують праці колишнього прем'єр-міністра УНР І.Мазепи "Україна в огні і бурі революції" і стаття-спогад "Творена держава (Боротьба 1919 р.)" [7], в яких автор значне місце відводить питанню нав'язування сто-

сунків з Польщею, зокрема, досить детально зупиняючись на характеристиці місії Пилипчука і Левицького. Певним недоліком цих творів, однак, є те, що Мазепа не був ознайомлений з усіма деталями переговорів у Варшаві, більше того, як зізнається він сам, підписання саме такого договору стало для нього повною несподіванкою.

Таким чином, все написане безпосередніми учасниками Визвольних змагань, не позбавлено рис однобічності і упередженості, що часто пов'язано з тими урядовими функціями, які виконував автор, а отже, з його вузькими політично-партійними переконаннями та поглядами. В цій літературі або взагалі не піднімається питання українсько-польських відносин, або висвітлюється воно фрагментарно, з точки зору почутого і побаченого. До аналізу і використання цієї літератури треба підходити критично.

Першу спробу справді наукового підходу до питання української революції та українсько-польських відносин зробив М.Стахів у своїй семитомній праці "Україна в добі Директорії УНР" (Торонто, 1962-1965). Автор розглядає такі події, як відрядження місії Прокоповича і Курдиновського, подає плани Пілсудського щодо України. Але він не доводить розгляд подій до логічного завершення, тобто хоча б до 22 квітня 1920 року. В 1967 році у Філадельфії побачила світ книга П.Мірчука "Українська державність. 1917-1920", в якій приділено увагу питанню збройного польсько-українського (галичанського) протистояння, показано внутрішнє слабке становище УНР, розкрито причини та наслідки різної політичної орієнтації галичан і наддніпрянців, які зрештою призвели до розколу в уряді і підписання наддніпрянцями Варшавського договору. В розділі "Гнилий союз" автор характеризує політику Польщі після підписання договору як таку, що використовувала слабкість України для задоволення власних територіальних апетитів, у чому саме і полягали "корінь лиха" і причини нежиттєздатності цієї угоди [8]. Однією з вартих уваги праць є стаття Володимира Косика "Зовнішня політика Симона Петлюри". Автор вважає, що зближення з Польщею стало найбільш помітним, але одночасно і контрверсійним кроком Петлюри. При цьому підкреслюється, що, незважаючи на тяжкі умови Варшавського договору, він пішов на це заради можливості продовжувати

збройну боротьбу за українську державність разом із польським союзником [9].

Найґрунтовнішою працею з історії української революції в українській західній історіографії є дослідження І.Нагаєвського "Історія Української держави двадцятого століття" (Рим, 1989). Автор, спираючись на архівні джерела, детально відтворює картину Визвольних змагань українського народу, зупиняючись, зокрема, на проблемі українсько-польських відносин того часу. В розділах "Контакти Петлюри з поляками" та "Варшавський договір Петлюри з поляками" Нагаєвський подає перебіг переговорів УНР з Польщею, що велися з травня 1919 року трьома дипломатичними місіями УНР; показує плани польської сторони та шляхи їх втілення щодо використання цих переговорів на міжнародній арені для переконання сил Антанти в необхідності передачі частини українських земель Польщі [10]. Але автор не ставив собі за мету подавати дипломатичні подробиці, що мали місце під час ведення українсько-польських переговорів. Окрім того, автор не робив посилань на джерела інформації, які він використовував під час написання роботи, таким чином, унеможливаючи перевірку та нове опрацювання цих матеріалів наступними дослідниками.

Отже, в українській діаспорній історіографії 1960-1980-х років напрацьовано певний узагальнюючий матеріал, що стосується періоду української революції загалом та питання українсько-польських відносин зокрема. Особливістю цих праць є те, що їх автори не намагалися витворити певну концепцію, власне бачення розвитку союзу Петлюра-Пілсудський.

Незважаючи на певну кількість літератури в українській радянській історіографії, присвяченої окремим питанням української революції [11], не було написано жодного дослідження з проблематики українсько-польських відносин цього періоду. Якщо автори і звертались до цієї теми, то характер їхніх праць мав скоріше пропагандистський, ніж історичний характер, ними всіляко таврувалася "запроданська політика буржуазно-націоналістичної Директорії та імперіалістична політика Польщі щодо України" [12]. Єдиним винятком, можливо, є праця Р.Г.Симоненка [13], оскільки вона ґрунтується на матеріалах багатьох архівів (особливо корисни-

ми є дані польських архівів) та торкається таких питань, як суть польської східної політики та діяльність дипломатичних місій УНР в Польщі в першій половині 1919 року. Таким чином, основною негативною рисою праць радянського періоду є однобокий класовий підхід, який втискував дослідження в задані рамки комуністичної ідеології.

З кінця 1980-х - на початку 1990-х років почався *новий етап української історіографії*, що характеризується більш об'єктивним висвітленням революційних подій в Україні. Протягом останнього часу з'явилося декілька узагальнюючих праць з історії української революції [14]; все більше привертає увагу дослідників і постать Симона Петлюри, діяльність якого ще потребує кардинального переосмислення [15]. Слід виділити тут статтю Ігоря Срібняка "Симон Петлюра на чолі держави і війська. До питання про польсько-українські взаємини 1919-1920 років", що включена до другого збірника петлюрознавців "Симон Петлюра та українська національна революція" (Київ, 1995). В ній автор чи не один з перших в українській сучасній історіографії зробив спробу переосмислення проблеми українсько-польських відносин. Але, на жаль, авторові не вдалося вийти за межі загальної реконструкції перебігу українсько-польських переговорів. Окрім того, автор не зміг уникнути певної суб'єктивності, неодмінно намагаючись довести жертовність, відданість та правильність будь-яких дій Симона Петлюри, що часто призводить до висвітлення вигідних лише в цьому світлі фактів. У монографії Василя Вериги "Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр." міститься найбільш повний узагальнюючий матеріал, що стосується розвитку українсько-польських відносин. Автор неодноразово підкреслює принципово сепаратистську політику Петлюри, що проявилася у відрядженні кількох дипломатичних місій до Польщі без порозуміння з проводом ЗУНР, починаючи з січня 1919 року. Врешті, дослідник робить висновок, що "незрозумілою є політика урядових кіл, близьких до Петлюри, які відмовилися піти на невеличкий компроміс із Президентом Є.Петрушевичем у справі реорганізації Директорії й уряду УНР в жовтні 1919 р., але погодилися на повну капітуляцію перед Польщею за визнання карликової УНР на чолі з С.Петлюрою" [16]. Серед сучасних студій слід виділити також працю Миколи Литвина "Українсько-польська вій-

на 1918-1919 рр." (Львів, 1998), у якій автор у розділі "Зміна зовнішньополітичного вектора С. Петлюри" подає власні погляди на розвиток українсько-польських відносин. Так, він вважає, що вже після переговорів у Ходорові Петлюра був внутрішньо готовий піти на територіальні поступки Польщі для спільної боротьби проти Росії. Отже, незважаючи на появу в сучасній українській історіографії цілої низки нових праць з певних аспектів української революції, проблема українсько-польських відносин все ще потребує окремого ретельного дослідження.

Польська марксистська історіографія представлена небагатьма працями з історії українсько-польських відносин 1918-1920 рр. Це пов'язано з тим, що українські революційні події розглядалися тільки в контексті польсько-радянських відносин [17], хоча в серії "Історія польсько-радянських стосунків" та в "Наукових зошитах Військової Академії Польщі. Серії історичній" в 1960-1970 рр. вийшло друком декілька статей, присвячених проблемі українсько-польських відносин [18]. Особливо слід відзначити статті Г.Яблонського "З історії генези союзу: Пилсудський-Петлюра (Початок збройного конфлікту, XI. 1918 - III. 1919 р.)" [19] та О.Деруги "Початок переговорів про союз між Пилсудським і Петлюрою (січень-липень 1919)" [20]. В першій статті автор звертає увагу на брак напрацювань з історії збройного і політичного конфлікту між Польщею і УНР за землі Холмщини, Підляшшя і Волині і, отже, зупиняється на ґрунтовному аналізі цієї теми. Яблонський доходить висновку, що поразки українського війська в боротьбі з Польщею за українські землі змусили Петлюру підпорядкуватися "імперіалістичним планам Пилсудського і погодитися на всі політичні і територіальні його умови. Але і це не було для нього страшним, бо він волів бачити Україну урізаною і підлеглою Польщі, ніж радянською" [21]. В другій статті основну увагу приділено аналізу розвитку дипломатичних відносин між УНР і Польщею. Деруга подає дані про роботу дипломатичних місій Прокоповича та Курдиновського у Варшаві, про плани подальшої польсько-української співпраці, в якій, на думку автора, стався перелом вже в квітні 1919 року, коли головною її ідеєю стала спільна боротьба проти радянської Росії. Перехід військ УГА за Збруч створив реально нову ситуацію в переговорах Пилсудського з Петлюрою, бо до того часу

фактичне співробітництво було ускладнене через проблему приналежності Східної Галичини. Отже, висновком автора є те, що відокремлення наддніпрянців від галичан стало вирішальним моментом у "доростанні" Петлюри до союзу з Пилсудським. Заслугує на увагу також і праця О.Деруги "Східна політика Польщі щодо земель Литви, Білорусії та України, 1918-1919" (Варшава, 1969), в якій детально висвітлено діяльність місії Пилипчука до Польщі, подано зміст головних зовнішньополітичних концепцій провідних сил Польщі ("пилсудчиків", ендеків, консерваторів).

Польська діаспорна історіографія представлена низкою статей, що друкувалися в таких часописах, як "Історичні зошити" (Париж) та "Незалежність" (Лондон). Окремо слід виділити статті Богуслава Мендзинського "Східна політика Пилсудського" [22] та Петра Вандича "До проблем польсько-української співпраці в роках 1919-1920" [23]. Перша стаття вже тривалий час вважається однією з найкращих праць, що висвітлює суть східної політики Пилсудського. І це не дивно, бо вона написана людиною, яка була в колі наближених до Пилсудського, а отже, її матеріал - це спогади про почуте з вуст самого "Начальника Держави", що дозволяє глибше розкрити його бачення цілей співробітництва з Україною. Мендзинський подає хід думок Пилсудського, який, вважаючи Росію головним ворогом і усвідомлюючи всю неминучість зіткнення з нею, вибрав Київ за головне місце територіальної боротьби. Союз з Україною був би вигідним для отримання імперських зазіхань Росії і для втілення федералістичної програми Пилсудського. Стаття Петра Вандича значно виділяється і дотепер серед історіографічного матеріалу. Автор всебічно розглядає події, що формували українсько-польські відносини. Він обґрунтовує таку тезу: провал переговорів з радянською Росією у Мікашевичах з 11 жовтня по 15 грудня 1919 року поставив перед Польщею завдання ліквідації північно-східного фронту до зими 1920 року. Єдиним союзником - у боротьбі з Росією могла бути тільки Україна. Навіть відновивши переговори з більшовиками у лютому 1920 року, Польща тримала у полі зору і Україну. Якоюсь мірою Польща вела подвійну гру, бо можливість продовження початих у жовтні 1919 року переговорів з українською місією та підписання політичної угоди залежало від результату переговорів з Росією. Обмін останніми дип-

ломатичними нотами з нею від 27 березня до 7 квітня відбувався паралельно з ультимативною вимогою до української місії 4 квітня дати згоду на підписання майбутнього Варшавського договору згідно з польськими умовами. Остаточний зрив переговорів з Росією означав, отже, і укладання Варшавського договору. Вандич характеризує у висновках українсько-польську угоду як нормальний випадок поєднання спільних інтересів: слабша сторона платила територіальними поступками за допомогу.

На сучасному етапі дослідження в польській історіографії з'явилася ціла низка праць, присвячених цій темі [24]. Дослідники переосмислюють суть федералістичної концепції Пілсудського, більше уваги звертають на міжнародний чинник формування союзу.

З *англомовної літератури* слід виділити декілька студій. В праці С.Ріпецького [25] "Українсько-польська дипломатична боротьба. 1918-1921" проаналізовано з документальною точністю польську політику щодо України на Версальській конференції, що не в останню чергу визначило ставлення Антанти до українського питання взагалі і до Східної Галичини зокрема. Однією з найкращих англомовних розвідок з історії української революції є праця Дж.Решетара "Українська революція 1917-1920. Дослідження з націоналізму" [26]. Автор вважає намагання Петлюри відвернути здобуття України більшовиками в 1920 році через приречено хворий альянс з поляками за найбруднішу сторінку в усій українській історії. В книзі польського історика М.Дзевановського "Юзеф Пілсудський: Європейський федераліст, 1918-1922" [27] детально висвітлено політику Пілсудського щодо України, зокрема, показано взаємозв'язок між польсько-українською війною (фактично, Галичиною) та справами з Наддніпрянщиною (Петлюрою). На підставі багатьох залучених до праці джерел автор у розділі "Поза межами Східної Галичини: Пілсудський та Україна" розкриває внутрішні мотиви Пілсудського, які спонукали його до укладання союзу з Петлюрою. В розділі "Договір Пілсудський - Петлюра" дослідник визначає Варшавський договір як намагання забути минуле і відкрити нову, позитивнішу фазу в польсько-українських відносинах; як продовження політики, розпочатої ще в Гадячі. В монографії М.Палія "Українсько-польський оборонний союз, 1919-1921: Аспект української ре-

волюції" [28] також приділено увагу розглядові таких ключових питань, як федералістична концепція Пілсудського та інкорпоративна концепція Дмовського, польсько-українська війна в Галичині та її наслідки, українсько-польські дипломатичні відносини та реалізація умов Варшавського договору. Автор робить висновок, що польський уряд не мав наміру дотримуватись угоди, і не тому, що Польща була заслабка для виконання зобов'язань щодо України, а тому, що вона взагалі не мала наміру захищати українську незалежність. На жаль, автор не зупиняється в своєму дослідженні на детальній характеристиці трьох дипломатичних місій УНР, висланих в січні, травні та серпні 1919 року. Окрім того, він не подає деталей перебігу польсько-українських переговорів протягом грудня 1919 р. - квітня 1920 р., можливо, через обмеженість джерельної бази та невикористання даних архівів. Книга ж Петра Вандича "Радянсько-польські відносини, 1917-1921" [29] є значним історіографічним здобутком. Автор подає ті дипломатичні тонкощі та клубок суперечностей геополітичного трикутника Польща - Україна - радянська Росія, необхідність розв'язання яких, врешті-решт, призвела до польсько-українсько-радянської війни.

Отже, умовно історіографічний спадок можна поділити на дві групи. В першій групі виразно домінують праці ідеологічно-пропагандистського, шаблонного спрямування; до другої ж належать дослідження, що охоплюють різнобічне цю проблему і способом її усвідомлення та викладу, аналітичністю значно дистанціюються від праць маніфестаційного звучання. Таким чином, незважаючи на значну кількість літератури, присвяченої окремим аспектам українсько-польських відносин, залишається декілька принципових питань, досі нерозв'язаних. Так, в повному обсязі не досліджено проблему шляху України та Польщі до статусу офіційних союзників. Тому майбутнім дослідникам цього питання, на думку автора цієї статті, потрібно буде приділити більше уваги -розглядові таких питань, як аналіз федералістичної концепції Пілсудського та визначення в ній місця України; розкриття ролі протистояння Польщі і радянської Росії для остаточного утвердження Пілсудським плану союзу з Україною; показ процесу поетапного наближення України та Польщі до ідеї союзу (пропонується таке орієнтовне бачення розвитку українсько-поль-

ських відносин, як місія Прокоповича: в пошуку контактів; місія Курдиновського: визначення умов співпраці; місія Ліпка: до укладання військового перемир'я; місія Пилипчука: продовження політики територіальних поступок); дослідження ходу українсько-польських переговорів, що тривали з жовтня 1919 року по квітень 1920 року. Більше того, одними з важливих аспектів у цьому дослідженні мають виступити теми зв'язку польсько-української (галицької) війни з розвитком польсько-українських (наддніпрянських) відносин; впливу внутрішнього протисто-

яння ЗУНР і УНР на остаточний розкол та вибір окремих зовнішньополітичних курсів. Окрім того, як слушно зауважує Богдан Гудь у своїй книзі "Українці - Поляки: хто винен?" [30], нарізла необхідність написання таких аналітичних досліджень, які б розробляли тему українсько-польського конфлікту новітньої доби, звертаючи увагу на його глибинні корені, тобто починаючи з кінця XVIII століття, долаючи таким чином "зачароване коло" пошуку винних в українсько-польському протистоянні.

1. Найконцентрованіший вигляд ці думки мають у таких працях, як: *Петлюра С.* Лист до генерала-хорунжого Миколи Удовиченка // Статті. - К.: Дніпро, 1993. - С. 225-226; *Михайлюк Б.* Варшавський договір: В світлі націоналістичної критики. - Вінніпег, 1950.

2. *Шелухін С.* Варшавський договір між поляками і Петлюрою 21.04.1920. - Прага, 1926. - С. 18, 33.

3. *Тютюнник Ю.* З поляками проти України. - Харків, 1924. - С. 16.

4. *Григорієв Н.* Поляки на Україні: Польсько-українські відносини в історичній перспективі. - Скрентон, 1936.

5. *Винниченко В.* Відродження нації: В 3 т. - Відень, 1920. - Т. 3. - С. 58.

6. *Ковалевський М.* При джерелах боротьби: Спомини, враження, рефлексії. - Інсбрук, 1960. - С. 587-594.

7. *Мазепа І.* Україна в огні і бурі революції 1917-1921: В 3 т. - Прага, 1942. - Т. 2; 3.; *Його ж.* Творена держава: (Боротьба 1919 року) // Збірник пам'яті Симона Петлюри. - Прага, 1930. - С. 16-74.

8. *Мірчук П.* Українська державність, 1917-1920. - Філадельфія, 1967. - С. 369-374.

9. *Косик В.* Зовнішня політика Симона Петлюри // Симон Петлюра: Збірник студійно-наукової конференції в Парижі (травень 1976): Статті, замітки, матеріали. - Мюнхен; Париж, 1980. - С. 27-46.

10. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. - К.: Український письменник, 1993. - С. 306-312, 328-334.

II. Карпенко О.Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918-1920. - Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964. - 256 с.; *Лихолат А.В.* Разгром націоналістической контрреволюции на Украине (1917-1922 гг.). - М.: Госполитиздат, 1954. - 656 с.; *Сливка Ю.Ю.* Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. - К.: Наук, думка, 1973. - 255 с.; *Супруненко М.І.* Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни: 1918-1920. - К.: Держполітвидав УРСР, 1951. - 343 с.

12. *Козельський В.В.* Шлях зрадництва і авантюри (Петлюрівське повстання). - Х., 1927; *Кулик І.* Провал польського плану в 1920 році. - К., 1940; *Павлович М.* Війна з польськими панами (польсько-шляхетська аван-

тюра). - Х., 1920; *Руднев В.* Крах білопольської окупації на Україні в 1920 р. - К., 1941; Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр.: У 3 т. / Ред. *Скаба А.Д.* - К.: Політвидав України, 1970. - Т. 3.

13. *Симоненко Р.Г.* Імперіалістична політика Антанти і СІЛА щодо України в 1919 р. (Паризька мирна конференція і антирадянська інтервенція на Україні). - К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1962. - 440 с.

14. *Гриценко А.П.* Політичні сили в боротьбі за владу в Україні: Рік 1920-й. - К.: Інститут історії НАН України, 1995. - 94 с.; *Держалюк М.С.* Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917 - 1922 рр. - К.: Оріяни, 1998. - 240 с.; *Семененко В.І.* Історія Східної України: Поновлення кайданів (1917-1922). - Харків: Основа, 1995. - 400 с.; *Солдатенко В.Ф.* Українська революція: історичний нарис. - К.: "Либідь", 1999. - 976 с.

15. *Литвин С.Х.* С.Петлюра у 1917-1926 рр.: Історіографія та джерела. - К., 2000. - 462 с.; Симон Петлюра та його родина: до 70-річчя його трагічної загибелі. Документи і матеріали / Упоряд. *В.Михальчук.* - К.: Рада, 1996. - 319 с.; Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань // 36. наук, праць / *В.Верстюк* (відп. ред.) та ін.; Інститут історії України НАН України. - Фастів: Поліфаст, 1999. - 225 с.; У 70-річчя паризької трагедії 1926-1996 // 36. пам'яті Симона Петлюри / *В.Михальчук, Д.Степоеик* (уклад.). - К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. - 302 с.

16. *Василь Верига.* Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.: У 2 т. - Львів: Вид-во отців Василіан "Місіонер", 1998. - Т. 2. - С. 202.

17. *Gostyńska W.* Stosunki polsko-radzieckie, 1918-1919. - Warszawa, 1972.

18. *Batowski H.* Linia Curzona a byta Galicja Wschodnia // Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. - Warszawa, 1968. - Nr 3; *Zaks Zofia.* Wałka dyplomacyjna o naftę wschodniogalicyską 1918-1923 // Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. - Warszawa, 1969. - Nr 4;

19. *Jabłoński Henryk.* Z dziejów genezy sojuszu: Piłsudski - Petlura (Początki konfliktu zbrojnego, XI.1918 - III.1919r.) // Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej, Seria Historyczna. - 1961. - Nr 5 (21). - S. 40-58.

20. *Deruga Aleksy.* Początek rokowań o sojusz między Piłsudskim a Petlura (styczeń - lipiec 1919) // Z dziejów

stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały. - Warszawa: Książka i wiedza, 1970. - Т. 6. - S. 45-67.

21. *Jabłoński Henryk*. Z dziejów genezy... - S. 56-57.

22. *Międźński Bogusław*. Polityka wschodnia Piłsudskiego // *Zeszyty Historyczne*. - 1975. - Nr 31. - S. 3-45.

23. *Wandycz Piotr*. Z zagadnień współpracy polsko-ukraińskiej w latach 1919-1920 // *Zeszyty Historyczne*. - 1967. - Nr 9. - S. 3-24.

24. *Łukomski G.* Wałka Rzeczypospolitej o kresy północno-wschodnie 1918-1920. Polityka i działania militarne.- Poznań, 1994. - 182 s.; Polacy w walce o niepodległość Ukrainy 1920. - Warszawa, 1997. - 87 s.; *Torzecki R.* Federacja czy wspólna obrona niezależności. Piłsudski i Petlura w latach 1919-1923 // *Warszawskie zeszyty ukraińoznawcze*. - 1996. - Nr.3. - S. 73-79; *Serczyk W.* Perspektywy sojuszu polsko-ukraińskiego na tle sytuacji Europy Środkowo-Wschodniej (1918-1921) // Там само. -

S. 80-87; *Прушинський М.* Драма Пілсудського. Війна 1920 року. - Київ, 1997.

25. *Ripetskyj S.* Ukrainian-Polish Diplomatic Struggle. 1918-1923. - Chicago, 1963. - 34 p.

26. *Reshetar J.S.* The Ukrainian Revolution, 1917-1920. A Study in Nationalism. - New York, 1972. - 363 p.

27. *Dziewanowski M.K.* Joseph Pilsudski: A European Federalist, 1918-1922. - Stanford, 1969. - 376 p.

28. *Palij M.* The Ukrainian-Polish Defensive Alliance, 1919-1921: An Aspect of the Ukrainian Revolution. - Toronto.1995. - 391 p.

29. *Wandycz P.S.* Soviet-Polish Relations, 1917-1921. - Cambridge Mass., Harvard, 1969. - 398 p.

30. *Гудь Б.* Українці - Поляки: хто винен? У пошуку першопричин українсько-польських конфліктів першої половини ХХ століття. - Львів: Кальварія, 2000. - 180 с.

Mikhajlova O.V.

THE REVIEW OF THE HISTORIOGRAPHY TO THE PROBLEM OF EVOLUTION UKRAINIAN-POLISH RELATIONS IN 1918-1920 YEARS

The focus of the article is on one of the most controversial moments in the history of the Ukrainian-Polish relations in the interwar period. It is an attempt at the review of the historiography to the problem of evolution Ukrainian-Polish relations in 1918-1920 years. The author views directions in Ukrainian and Polish historiographies in detail and as a result emphasizes the main aspects which else are in need of assiduous research.